

тельного отказа відказоодержувачем), что вместе с волей завещателя является юридическим составом. Определяется, что в результате завещательного отказа, как и любой другой односторонней правовой сделки, возникают недоговорные регулятивные обязательственные правоотношения.

Ключевые слова: наследование, завещание, завещательные распоряжения, выгодоприобретатель, наследник по завещанию, обязательство, кредитор, должник.

Summary

Tsabluskaya O. Yu. Concept and essence of legacy as grounds of origin of legal relationships on the civil legislation of Ukraine. – Article.

In the article a legacy is investigated as an institute of civil law and as a formal act. As an institute of civil law, a legacy is determined by totality of civil legal norms, that regulate relations that arise up as a result of this order. As a formal act, a legacy is the order of testator within the limits of testament, that after the essence is an unilateral legal contract, as will опосредствовать existence of will of testator, and for the origin of legal relationships as a result of that other legal facts (death of testator, testacy, that contains an order about a legacy, acceptance by the heir of inheritance, acceptance of legacy of відказоодержувачем), that together with will of testator is legal composition, are needed. It is determined that as a result of legacy, as well as any other unilateral legal contract, there are uncontractual регулятивные obligation legal relationships.

Key words: inheritance, testament, testamentary orders, remunerative receiver, beneficiary under will, obligation, creditor, debtor.

УДК 342.513:630*682 (477)

Н. Г. Юрчишин

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ЛІСОВІ ДІЛЯНКИ

Актуальність дослідження. Право приватної власності на земельні ділянки (в тому числі і на земельні лісові ділянки) на сучасному етапі розвитку держав не є абсолютним. В більшості країн світу дане право обмежується земельним та природоресурсним законодавством як в інтересах суспільства, так і в інтересах власників відповідних земельних ділянок.

Необхідність обмеження права приватної власності на земельні ділянки (в тому числі і на земельні лісові ділянки) в Україні впливає і загальних положень Конституції України, якою передбачено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [1]. Межі здійснення права приватної власності на земельні ділянки визначаються колом покладених законодавством на власників земельних ділянок обов'язків щодо раціонального використання та охорони земель, встановлення сервітутів тощо. Більше того, обмеження права в цілому пов'язане із реалізацією права приватної власності на земельні ділянки (в тому числі і на земельні лісові ділянки).

Стан дослідження. В юридичній літературі спеціально не досліджувалися питання обмеження права приватної власності на земельні лісові ділянки, що негативно вплинуло на якість законодавчих актів з питань власності на ліси та ефективність їх застосування при захисті суб'єктивних лісових прав громадян та юридичних осіб. Водночас проблеми обмеження прав власності на земельні ділянки в цілому, межі права власності на інші природні ресурси вже тривалий час до-

сліджуються в працях науковців у галузі цивільного, земельного, екологічного та природоресурсного права України. Зокрема, вказані питання розглядають у своїх працях такі науковці, як Г.О. Аксєнєнок, В.І. Андрейцев, Д.В. Бусуйок, М.Я. Ващишин, В.Ж. Гуревський, І.І. Каракаш, М.Г. Ковтун, М.І. Краснова, О.І. Крассов, П.Ф. Кулинич, Н.Р. Малишева, В.В. Носік, К.П. Пейчев, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та інші.

У зв'язку з цим викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети дослідження питання про обмеження права приватної власності на земельні лісові ділянки на підставі аналізу чинного лісового, земельного законодавства України та законодавства зарубіжних країн та наукових поглядів з приводу даної проблематики.

Суттєвою новелою чинного Лісового кодексу України є закріплення положення щодо встановлення лісового сервітуту, яке фактично є правом на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою [2].

Поняття «лісовий сервітут» у чинному лісовому законодавстві є новим, і на перший погляд нічим не відрізняється від поняття «земельний сервітут», яке закріплене у Земельному кодексі України. Як зазначається у ст. 98 ЗК України, право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками) [3]. Право земельного сервітуту полягає у можливості обмеженого використання чужої земельної ділянки в певних цілях, що тим самим створює певні незручності для власника ділянки, яка використовується. Окрім цього, зміст права земельного сервітуту полягає у тому, що власник (користувач) однієї земельної ділянки має право на обмежене користування суміжною (сусідньою) земельною ділянкою з метою усунення недоліків власної ділянки [4, с. 268]. Крім того, важливою умовою є те, що встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, прав володіння, користування та розпоряджання нею [5, с. 49]. Тобто встановлення земельного сервітуту є тією чи іншою мірою обтяженням для обслуговуючої земельної ділянки і певною мірою може в чомусь унеможливити її використання. Однак встановлення земельного сервітуту не повинно позбавляти власника обслуговуючої ділянки жодної з його правомочностей, які передбачені правом власності.

В такому випадку право земельного сервітуту характеризується такими ознаками. По-перше, відносини земельного сервітуту передбачають наявність двох, як правило, суміжних земельних ділянок, з яких одна (обслуговуюча) обслуговує іншу (панівну). При цьому у рамках земельного сервітуту обслуговуюча земельна ділянка своїми зручностями, перевагами, природними ресурсами усуває недоліки панівної земельної ділянки. По-друге, при встановленні земельного сервітуту обслуговування однієї ділянки іншою відбувається не безсистемно, а в межах прав, що надаються власнику пануючої земельної ділянки щодо користування обслуговуючою ділянкою [6, с. 134–135].

Виходячи із вищевикладеного, юридична природа земельного сервітуту полягає у тому, що це право, об'єктом якого є конкретна обслуговуюча земельна ділянка, а суб'єктом – власник (користувач) конкретної пануючої ділянки. Тому право земельного сервітуту не є особистим правом. Воно тісно пов'язано з двома суміжними

(сусідніми) земельними ділянками і лише в рамках такого зв'язку може належати тій чи іншій особі. При переході права власності чи права користування пануючою земельною ділянкою до нового власника (користувача) до останнього переходить і право на обмежене користування обслуговуючою земельною ділянкою відповідно до встановленого земельного сервітуту [6, с. 137].

На думку П.Ф. Кулинич, якщо Земельний кодекс України передбачає можливість встановлення земельного сервітуту як системи правових відносин між власниками (користувачами) двох чи більше земельних ділянок, то Лісовий кодекс України встановлює можливість виникнення сервітутних правовідносин між власником (користувачем) лісової земельної ділянки та особою, яка не є власником чи користувачем не тільки лісової, а й будь-якої іншої ділянки [7, с. 25]. погоджуючись з даною науковою позицією, можна вважати, що об'єктом даного кола правовідносин є або конкретна обслуговуюча земельна лісова ділянка, або будь-яка інша земельна ділянка, а суб'єктом може бути будь-який громадянин, або юридична особа, яка є власником або користувачем таких ділянок.

Отже, право лісового сервітуту передбачає: по-перше, наявність двох, як правило, суміжних земельних ділянок, з яких одна обслуговує іншу, а також наявність й будь-якої іншої земельної ділянки; по-друге, юридичну можливість сусіднього власника (користувача) користуватися земельною лісовою або іншою ділянкою іншого власника; по-третє, встановлення лісового сервітуту не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої встановлений лісовий сервітут, права володіння, користування та розпоряджання нею, а користувача – володіння, користування; по-четверте, лісовий сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника лісів або користувача земельної лісової ділянки, щодо якої він установлений.

У цьому аспекті важливим є характеристика змісту права лісового сервітуту, основні положення якого випливають із правових норм Лісового кодексу України. Так, наприклад, ст. 23 Лісового кодексу України передбачає, що громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом [2]. Однак дана норма, на наш погляд, містить деякі неточності, оскільки передбачає можливість перебування громадян тільки у лісах державної та комунальної власності, і виключає можливості перебування у лісах, які знаходяться у приватній власності. При цьому поняття «вільно перебувати» або «право на вільний доступ до лісів» утвердилося звичаєвим шляхом разом з формуванням самого інституту власності на ліси й спирається на прадавню традицію права на обмежене пересування та відпочинок у лісі [8, с. 144].

На думку П.Ф. Кулинич, громадяни мають право здійснювати надане їм законом право лісового сервітуту на будь-яких лісових земельних ділянках – державних, комунальних та приватних [7, с. 25]. В такому випадку ст. 23 чинного ЛК України слід доповнити та викласти у такій редакції: «Громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної, комунальної та приватної власності, якщо інше не передбачено законом».

В цілому правові норми Лісового кодексу України певним чином усунули монопольне право держави на володіння лісами. Разом з тим у даному нормативно-право-

вому акті є положення, які не відповідають вимогам принципу рівної лісової політики щодо лісів, які перебувають у різних формах власності. Зокрема, ст. 66 Лісового кодексу України передбачає, що громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, а в приватних – лише з дозволу власника. В такому випадку порушений не лише принцип рівної лісової політики щодо лісів різних форм власності, але не враховано національних традицій ведення лісового господарства та лісокористування зокрема. При цьому, враховуючи дані аргументи, на нашу думку, необґрунтовано встановлено обмеження щодо перебування у лісах, які знаходяться у приватній власності.

Реалізація права лісового сервітуту у лісах державної, комунальної та приватної форм власності повинно здійснюватися з урахуванням відповідних маркувань, попереджувальних знаків, зроблених власниками лісу щодо вчинення громадянами у своїх інтересах можливих дій у рамках закону. У цьому зв'язку, право лісового сервітуту повинно надавати можливість громадянам право вільного входу та доступу у ліс, перебування у ньому, збирання для власного споживання дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, грибів тощо.

Так, наприклад, право вільного доступу до лісів, насамперед, притаманне країнам континентальної Європи. Законодавство Фінляндії передбачає, що люди мають необмежений доступ до лісових земель, які безпосередньо не прилягають до приватного житла. Це право охоплює можливість тимчасово залишатися на цих землях (у тому числі напинати намети), збирати дикорослі квіти та плоди (які не підлягають охороні), купатися й митися у водоймах. Однак заборонено розкладати багаття (крім надзвичайних випадків); їздити моторизованим транспортом без дозволу власника; рибалити та полювати без відповідної ліцензії; входити на лісові ділянки, які можуть зазнати від цього шкоди [9, с. 6].

Водночас англо-американська правова традиція права вільного доступу не передбачає. Однак великі приватні власники, зокрема лісопромислові компанії, часто добровільно встановлюють режим доступу до своїх лісів, який близький до вільного [8, с. 145].

Разом з тим виникнення лісового сервітуту як правового явища не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої встановлений лісовий сервітут, права володіння, користування та розпорядження нею, а користувача – права володіння та користування. Адже, по суті, право лісового сервітуту виникає автоматично в особи, яка входить у лісовий масив [7, с. 25].

Водночас чинний ЛК України не виключає можливості поряд із лісовим сервітутом встановлення і земельного сервітуту. А саме, згідно зі ст. 23 Лісового кодексу України, надається можливість застосування положень Цивільного та Земельного кодексів України у частині, що не суперечить вимогам даного нормативно-правового акта [2]. Закріплення даної норми є цілком логічним, оскільки земельна лісова ділянка є різновидом земельної ділянки в цілому, і тому є можливим застосування не тільки норм лісового, але й норм земельного законодавства України. Так, наприклад, власник (користувач) земельної лісової ділянки має право вимагати встановлення права проходу та проїзду через суміжну земельну лісову ділянку, право прогону худоби на наявному шляху тощо.

Окрім цього, певні обмеження права приватної власності на ліси в Україні стосуються встановлених лісовим та земельним законодавством приписів щодо цільового і раціонального використання земельних лісових ділянок.

Як зазначає з цього приводу П.Ф. Кулинич, за своїм змістом цільове призначення лісових земельних ділянок (як і земель лісогосподарського призначення) являє собою встановлені законодавством та конкретизовані відповідними органами влади допустимі межі використання лісових земельних ділянок громадянами та юридичними особами [7, с. 26]. Земельні лісові ділянки надаються громадянам та юридичним особам України виключно для ведення лісового господарства, а саме для вирощування, відновлення, охорони, захисту відтворення і підвищення продуктивності лісових насаджень тощо. Таким чином, положення Лісового та Земельного кодексів України містять вимоги щодо власників лісів дотримуватися норм про цільове використання земельних лісових ділянок.

Проте ст. 57 ЛК України допускає можливість зміни цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства. В даному випадку зміна цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання для житлової, громадської і промислової забудови провадиться переважно за рахунок площ, зайнятих чагарниками та іншими малоцінними насадженнями [2]. В такому випадку дана позиція законодавця є цілком правильною та відповідає реаліям сьогодення щодо збереження більш цінних площ лісів.

Зміна цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, провадиться органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земельних ділянок у власність або надання у постійне користування відповідно до Земельного кодексу України [2]. Більше того, порядок зміни цільового призначення земельних лісових ділянок громадянами та юридичними особами, встановлений постановою Кабінету Міністрів України 11.04.2002 р. № 502 «Про затвердження Порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» [10].

У сучасний період певні обмеження, які пов'язані із реалізацією права приватної власності на природні ресурси, включаючи і на земельні лісові ділянки, передбачені і законодавством європейських країн. Зокрема, згідно із законами Бельгії «Про мисливство» від 28 лютого 1882 року, а також «Про відшкодування шкоди, заподіяною великою дичиною» від 14 липня 1961 року необхідно отримати згоду власника на здійснення полювання на його території. Власник має право вимагати відшкодування шкоди й відновлення у натурі ділянок природи, що пошкоджені дикими тваринами внаслідок полювання на них. Закон Франції «Про охорону природи» від 10 липня 1976 року кваліфікує охорону природних територій, а також захист видів тварин і рослин, підтримання біологічної рівноваги як такий, що має загальний інтерес і відповідно до цього встановлює, що обов'язком кожного є турбота про збереження спадщини (власності), у якій він живе, підкреслює, що як публічна, так і приватна власність повинні відповідати тим же вимогам. Законодавство Німеччини містить як пасивні обмеження свободи власника в інтересах природи, так і приписи, що спонукають власника здійснювати активні дії в інтересах навко-

лишнього природного середовища. Зокрема, обов'язок власника щодо залісення певних територій передбачений Законом «Про містобудування». Водночас Цивільним кодексом Швейцарії передбачено, що кожний має вільний доступ до лісів й пасовищ іншого і може при цьому привласнювати ягоди, гриби й інші види диких фруктів із метою їх використання на місці, якщо тільки компетентними органами не буде передбачено інше в інтересах збереження певних культур чи необхідності прийняття обмежувачих заходів спеціального захисту [11, с. 119, 121, 124].

Висновки. Таким чином, на основі проведеного аналізу теоретичних та практичних положень щодо обмежень права приватної власності на земельні лісові ділянки можна зробити наступні висновки: 1) право приватної власності на земельні лісові ділянки не є абсолютним, а більшості випадків обмежується як в інтересах суспільства, так і в інтересах власників відповідних земельних ділянок зокрема; 2) необхідність обмеження права приватної власності на земельні лісові ділянки в Україні впливає і загальних положень Конституції України та земельного, лісового та природоресурсного законодавства; 3) межі реалізації права приватної власності на земельні лісові ділянки визначаються колом покладених законодавством на власників земельних ділянок обов'язків щодо раціонального використання та охорони земель, встановлення сервітутів тощо.

Викладені положення щодо обмежень права приватної власності на земельні лісові ділянки повинні знайти свій подальший розвиток за такими напрямками: 1) розробка наукових положень щодо поняття та особливостей обмежень права приватної власності на земельні лісові ділянки як самостійного інституту природоресурсного права; 2) наукове обговорення доцільності розширення нормативно-правового закріплення обмежень права приватної власності на земельні лісові ділянки у нормах природоресурсного законодавства України.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року із змін. і доп. станом на 28 квітня 2009 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року зі змін. і доп. станом на 8 лютого 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
3. Земельний кодекс України від 21 жовтня 2001 року № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3852-12>.
4. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / [за ред. А.П. Гетьмана, М. В. Шульги]. – [п'яте, доповнене]. – Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 632 с.
5. Земельне право : навчальний посібник / За ред. Ю. В. Корнєєва. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 248 с.
6. Земельне право України : підручник / [Г.В. Анісімова, Н.О.Багай, А.П. Гетьман та ін.]; За ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
7. Кулинич П. Ф. Права на лісові земельні ділянки за новим Лісовим кодексом України / П. Ф. Кулинич // Земельне право України. – 2006. – № 6. – С. 15-26.
8. Непійвода Василь. Правове регулювання в галузі лісів: Доба утвердження підтриманого розвитку / Василь Непійвода. – К. : НДІ приватного права і підприємництва, 2004. – 339 с.
9. Finland. The Country of Forest / Finish Forestry Accotiation. – Helsinki : 1996. – 20 p.
10. Про затвердження Порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб: постанова Кабінету Міністрів України 11.04.2002 р. № 502 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/502-2002-п>.
11. Малышева Н. Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе / Н. Р. Малышева. – К., 1996. – 231 с.

Анотація

Юрчишин Н. Г. До питання про обмеження права приватної власності на земельні лісові ділянки. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню основних положень щодо обмеження права приватної власності на земельні лісові ділянки. У статті досліджуються особливості встановлення лісового сервітуту та встановлених лісовим та земельним законодавством України приписів щодо цільового і раціонального використання земельних лісових ділянок.

Ключові слова: право приватної власності на земельні лісові ділянки, земельний сервітут, лісовий сервітут, цільове призначення лісових земельних ділянок.

Аннотация

Юрчишин Н. Г. К вопросу об ограничениях права частной собственности на земельные лесные участки. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных положений относительно ограничения права частной собственности на земельные лесные участки. В статье исследуются особенности установления лесного сервитута и установленных лесным и земельным законодательством Украины предписаний относительно целевого и рационального использования земельных лесных участков.

Ключевые слова: право частной собственности на земельные лесные участки, земельный сервитут, лесной сервитут, целевое назначение лесных земельных участков.

Summary

Yurchyshyn N. G. On the issue of the limitations of private property on timberlands. – Article.

The article is devoted to research of the main provisions concerning limitations of private property on timberlands. In the article the peculiarities of setting forest easement and special features of instructions set by the forests and land legislation of Ukraine relative to authorized and rational use of timberlands.

Key words: private property on timberlands, land easement, timberland easement, designated purpose of timberlands.

УДК 346.7:356.3 (477):340.113

Е. Г. Бойченко

ТЕРМІНОЛОГІЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПОТРЕБУЄ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Останнім часом все більше науковців-правників приділяють заслужену увагу процесам реформування та розвитку, що відбуваються у Збройних Силах України. Однак, на жаль, існуючі дослідження й досі носять фрагментарний характер, що пов'язано, насамперед, з відносно недавнім початком розвитку та розгалуження нормативно-правової бази, за допомогою якої відбувається регулювання повсякденної життєдіяльності національних Збройних Сил на сучасному етапі, а також визначення напрямів та концептуальних тенденцій їх розбудови (розвитку) на майбутнє.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливо, що з точки зору як теоретичного, так і прикладного інтересу (значення), що в таких наукових дослідженнях приділяється увага статусу військових частин як суб'єктів цивільних правовідносин (В. Кісель), правовому режиму майна, закріпленого за військовими частинами (С. Іванов), проблемам правового регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України (П. Кондик, В. Овсянник) та деяким іншим проблемам господарювання у Збройних Силах України.